

2010 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / За ред. В. О. Радкевич. – К.: ІІТО НАПН України, 2010. – С. 110-112.

3. *Вербицкий А. А.* Новая образовательная парадигма и контекстное обучение / *А. А. Вербицкий.* – М. : Исследовательский центр проблемы качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.
4. *Трубочкин В. П.* Концептуальные смыслы конфликтной компетентности / *В. П. Трубочкин* // Актуальные проблемы совершенствования работы с кадрами правоохранительных органов : матер. межведомств. науч.-практ. конф., Москва, 8 июня 2004 г. / Акад. упр. МВД России. – М., 2004. – С. 331–335.
5. *Денисов О. И.* Развитие конфликтологической компетентности руководителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00. 13 / *Денисов Олег Иванович.* – М., 2000. – 168 с.
6. *Любимова Г. Ю.* Психология конфликта / *Г. Ю. Любимова.* – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 160 с.

The article deals with modern aspects of the content and nature of future social workers to resolve trade conflicts. Special attention is paid to the formation of professional knowledge and skills as an essential component of becoming a specialist.

Keywords: vocational training, conflict competence, professional conflicts, conflict knowledge.

Отримано 25.2.2012

УДК 378.14:37.06

Н. В Хворостовська

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

Аналіз професійної діяльності молодих учителів дозволяє зробити висновок, що у зв'язку з недостатньою ефективністю практичної спрямованості навчання студентів рівень розвитку їх комунікативних умінь не відповідає сучасним вимогам. Автором з'ясовано сутність та зміст комунікативних умінь майбутніх учителів; визначено педагогічні

умови розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін; конкретизовано критерії та показники рівнів розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів; перевірено дієвість педагогічних умов розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Ключові слова: комунікативні уміння; критерії, показники.

Вітчизняна педагогічна наука має чималий досвід в організації навчання і виховання майбутніх спеціалістів загальноосвітньої школи. Але аналіз наукових джерел і педагогічної практики з проблем розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів дає підстави з'ясувати низку суперечностей, які не досить ефективно впливають на якість підготовки педагогічних кадрів, зокрема між:

- сучасними вимогами суспільства до сформованості комунікативних умінь у майбутніх учителів в процесі вивчення педагогічних дисциплін і недостатнім рівнем розвитку їх у студентів під час навчання у ВНЗ;

- прагнення студентів у короткий термін оволодіти комунікативними уміннями і відсутністю достатніх можливостей використовувати їх в навчальних комунікативних ситуаціях;

- безперервним збільшенням у студентів кола педагогічних завдань у комунікативних ситуаціях і неможливістю якісно виконати їх у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Подолання цих суперечностей потребує розробки та обґрунтування теоретичних і методичних основ розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів, в тому числі і в процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Дослідженню проблеми фахової підготовки майбутніх учителів, розвитку їх професійних умінь приділялась певна увага, зокрема таким її аспектам: методологічні основи сучасної філософії освіти, як підґрунтя становлення педагогічної культури вчителя (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало, М.І. Сметанський, С.О. Сисоєва та ін.); обґрунтування метапринципів – аксеологічного, культурологічного, антропологічного, гуманістичного, сенергетичного, герменевтичного (В.І. Андреев, Г.О. Балл, І.Д. Бех, Є.В. Бондарнвська, М.Б. Євтух, В.О. Сухомлинський та ін.); тенденції розвитку вищої педагогічної освіти (О.А. Дубасенюк, А.А. Булда, О.В. Глузман, В.І. Луговий, та ін.); психолого-педагогічні основи формування знань, умінь і навичок (Є.С. Березняк, Б.С. Гершунський, Є.О. Климов, А.М. Омаров, Р.Х. Шакуров та ін.).

Актуальними є пошуки науковців, що стосуються структури педагогічної діяльності (Н.В. Кузьміна, М.А. Половнікова,

О.І.Щербаков та ін.); педагогічних умінь та навичок (О.О. Абдуліна, Є.І. Бойко, М.Д. Левітов, О.І. Міщенко, В.О. Сластьонін та ін.); педагогічних здібностей (Ф.Н.Гоноболін, Н.В.Кузьміна, О.О.Леонтьєв та ін.); педагогічної майстерності та педагогічного такту (І.А. Зязюн, І.О. Синиця, М.В. Страхов та ін.); формування особистості майбутнього учителя та його професійних якостей (Ф.Н.Гоноболін, Д.Ф.Ніколенко, В.О.Сластьонін та ін.).

Значна кількість досліджень присвячена проблемі комунікативних умінь майбутніх учителів. Зокрема вони стосуються: умов та шляхів формування комунікативних умінь майбутніх учителів під час навчально-виховного процесу (О.С. Березюк, І.Ю. Бруслова, А.І. Годлевська, М.О. Коць, Г.М. Мешко, І.В. Сипченко та ін.); психологічних аспектів формування комунікативних умінь педагогів (В.М.Галузяк, В.О.Киричук, М.В.Тоба та ін.); комунікативних умінь як складових культури спілкування (М.П. Васильєва, Н.М. Стрельнікова, В.Є. Штифурак та ін.).

Водночас проблема розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів вивчена недостатньо з позицій змін у духовно-культурній сфері суспільства та соціально-політичних потреб модернізації вищої педагогічної освіти, інтенсивного розвитку міжнародних контактів та забезпечення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. Забезпечити це можна шляхом модернізації навчально-виховного процесу та пошуку нових методик навчально-виховної діяльності.

Актуальність проблеми, її соціально-педагогічне значення, недостатнє опрацювання та об'єктивна потреба усунення виявлених суперечностей зумовила вибір теми дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі, з'ясувати сутність та зміст комунікативних умінь майбутніх учителів.

- визначити педагогічні умови розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

- конкретизувати критерії та показники рівнів розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

- експериментально перевірити дієвість педагогічних умов розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Соціально-психологічною основою навчально-виховного процесу є комунікація, а успішність навчання і виховання значною мірою залежить від комунікативної компетентності педагога, що передбачає володіння достатнім рівнем розвитку комунікативних умінь.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про існування різних підходів до визначення змісту поняття "комунікативні уміння" (Н.В.Кузьміна, С.Л.Бондаренко, Н.М.Косова, Н.І.Плешкова, Т.Л.Шепеленко [6] та ін.) та варіативності комунікативних умінь (Б.Д. Паригін, Ф.Н. Гоноболін, Н.В. Кузьміна, О.О. Леонтьєв [3], Л.О. Савенкова [5], М.П. Васильєва [1], В.В. Каплінський [2] та ін.). Існування різних поглядів на ці проблеми обумовлене складністю комунікативної діяльності та різноманітністю найбільш суттєвих ознак, визначених і покладених авторами в основу змісту і структури комунікативних умінь.

На нашу думку, комунікативні уміння це – інтегрована властивість особистості, яка базується на вольових якостях та характерологічних рисах, здібностях, основою яких є раніше отримані знання та навички спілкування.

Класифікувати комунікативні уміння майбутнього учителя доцільно за трьома компонентами:

– орієнтовний компонент комунікативних умінь (уміння визначати характер учня, його настрої; уміння читати експресію поведінки партнерів по спілкуванню, вірно, її тлумачити; уміння орієнтуватися у стосунках з учнями і між ними, тобто в співвідношенні свого і їх статевого, вікового і рольового статусів – в ступені близькості і в мірі довіри; уміння орієнтуватися в ситуації індивідуального спілкування з учнями);

– діяльнісний компонент комунікативних умінь (уміння переносити відомі знання і навички, варіанти рішення, прийоми спілкування до умов нової ситуації, трансформуючи їх відповідно до конкретного навчального матеріалу; уміння знаходити рішення комунікативної ситуації з комбінації вже відомих студенту ідей, знань, навичок, прийомів; уміння використовувати невербальні засоби комунікації (жести, міміку, пантоміміку), паралінгвістичну та екстралінгвістичну систему знаків);

– прогностичний компонент комунікативних умінь (уміння встановлювати контакт у певній ситуації з учнем (групою учнів); уміння створювати нові способи і конструювати нові прийоми для рішення конкретної комунікативної ситуації уміння прогнозувати конкретну комунікативну ситуацію).

Виявлені шляхом теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та практики комунікативні уміння потребували визначення

показників, критеріїв і рівнів розвитку комунікативних умінь у майбутніх учителів.

Визначення цих понять мають практичне значення для нашої роботи.

Критерій (від грецьк. – засіб для судження, мірило) трактується як ознака, на підставі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; це "... підстави для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірила". Критерій є мірилом оцінки при характеристиці змісту того чи іншого явища, процесу або розглянутого поняття [4, 211]. Погоджуючись з думкою дослідників, критеріями рівня розвитку комунікативних умінь вважаємо усвідомлення студентами змісту і значення комунікативних умінь та вияв комунікативних умінь у діяльності [2, 16].

Показниками, що характеризують вказані критерії, відповідно є: розуміння змісту, особливостей та структури комунікативних умінь, усвідомлення їхнього значення для професійної педагогічної діяльності, комунікабельність, володіння знаннями про прийоми і способи комунікативних дій; ступінь реалізації комунікативних умінь у діяльності [6].

Рівнем розвитку комунікативних умінь є якісна характеристика досить стійких властивостей або сукупність показників, які визначають ступінь вияву виділених критеріїв, міру узгодженості їх між собою [6].

Для оцінки розвитку комунікативних умінь нами обґрунтовано три рівні високий, середній та низький.

Високому рівню розвитку комунікативних умінь характерні такі ознаки: постійна внутрішня потреба майбутнього учителя у розвитку комунікативних умінь; стійкий прояв активності, творчості, ініціативи у розвитку комунікативних умінь; стійке прагнення до спілкування з викладачами та студентами; намагання якнайкраще оволодіти комунікативними уміннями з метою стати високоерудованим, всебічно розвиненим педагогом; постійна цілеспрямована робота зі самовдосконалення власних комунікативних умінь; володіння різноманітними методами та прийомами виконання комунікативних дій на рівні майстерності, творче їх використання; активне прагнення до широкого обміну життєвим досвідом.

Середньому рівню розвитку комунікативних умінь притаманні наступні ознаки: не чітко виражена потреба майбутнього учителя у розвитку комунікативних умінь; періодичний прояв активності, творчості, ініціативи у розвитку комунікативних умінь; відсутність прагнення до спілкування з студентами та викладачами; періодична потреба у допомозі а боку викладачів, товаришів у розвитку комунікативних умінь; відсутність систематичної цілеспрямованої

роботи зі самовдосконалення власних комунікативних умінь; наявність деяких труднощів у спілкуванні зі студентами, проявів короткочасної розгубленості у складних педагогічних ситуаціях; пасивне ставлення до обміну життєвим досвідом.

Низький рівень розвитку комунікативних умінь характеризують: відсутність проявів потреби майбутнього учителя у розвитку комунікативних умінь; відсутність активності, творчості, ініціативи у розвитку комунікативних умінь; ухилення від спілкування зі студентами та викладачами; відсутність бажання розвивати комунікативні вміння; пасивне ставлення до самовдосконалення комунікативних умінь; насторожене ставлення до оточуючих, низька, комунікабельність; відсутність бажання обмінюватись життєвим досвідом.

Ефективність розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя, як доводять результати нашого дослідження, передбачає дотримання таких педагогічних умов:

- усвідомлення студентами значущості комунікативних умінь як складової професійної підготовки майбутнього учителя (досягається формуванням у студентів знань про сутність, роль і значення комунікативних умінь у майбутній професійній діяльності; демонстрацією, показом дій і вчинків досвідчених викладачів в педагогічно значущих ситуаціях спілкування на планових заняттях; організацією педагогічної діяльності з моделювання і реального пошуку ситуацій, що дозволяють накопичувати і осмислювати свій досвід використання методів та форм спілкування; організацією і практичним проведенням виховних заходів, які сприяють накопиченню у студентів спеціальних знань з досліджуваної проблеми);

- контекстна зорієнтованість змісту педагогічних дисциплін (передбачає розвиток певних особливостей мислення і мовлення; формування у студентів соціальних установок і комунікативних умінь, розуміння значущості мовного етикету тощо в процесі навчання (традиційне, розвиваюче, дистанційне) із застосуванням різних типів занять (лекції, лабораторні (практичні) заняття, заняття з перевірки та оцінки знань, комбіновані заняття); форм навчання (факультативні заняття, екскурсії, позакласна робота, домашня робота); методів навчання (пояснення, вправа, ділова гра, проблемний, співпраці, самореалізації, самоконтролю); алгоритму розв'язання комунікативної ситуації);

- формування у студентів потреби у комунікативному самовдосконаленні (основними напрямками розвитку комунікативних умінь у студентів у процесі самовдосконалення є: постійна і цілеспрямована робота науково-педагогічного складу з

формування у кожного студента стійкого мотиву до власного розвитку; роз'яснення сутності, змісту і значення самоосвіти і самовиховання; надання практичної допомоги в складанні програми і рекомендацій з саморозвитку комунікативних умінь; саморегулювання і самокорегування розвитку комунікативних умінь, що відбувається, у студентів на всіх етапах навчально-виховного процесу; надання допомоги студентам в пізнанні і оцінці свого рівня розвитку комунікативних умінь, використання в процесі самовдосконалення технічних засобів навчання).

Для доведення припущення, що розвиток комунікативних умінь майбутнього учителя в процесі вивчення педагогічних дисциплін буде ефективним завдяки дотриманню вказаних педагогічних умов, нами теоретично обґрунтовано педагогічну технологію та подано детальну характеристику її реалізації. Визначено три етапи створення педагогічної технології розвитку комунікативних умінь у майбутніх учителів. Перший етап – емпіричний. На цьому етапі створення модулів технології здійснюється на основі досвіду і інтуїції. Навчально-виховний процес лише дещо упорядковується, стає більш усвідомленим і керованим, проте його ефективність підвищується недостатньо в порівнянні із стихійним навчально-виховним процесом, організованим і здійсненим без достатнього опису в педагогічній технології. Другий етап створення технології – теоретичний. На цій стадії кожний компонент будується на основі певних положень психолого-педагогічної науки і оптимізується за певними критеріями. На цьому етапі створення технології відкриваються шляхи цілеспрямованого вдосконалення всього навчально-виховного процесу. На третьому етапі впроваджуються засоби, ідеї і методи, що дозволяють отримати щонайвищу ефективність в підготовці майбутніх учителів. Дослідженням встановлено, що змодельована технологія розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя в процесі вивчення педагогічних дисциплін має містити такі компоненти: концептуальна основа; зміст освіти; процесуальна частина; програмно-методичне забезпечення. До концептуальної основи віднесено: цільові настанови, орієнтації; компоненти здібностей учителя; групи комунікативних умінь. Зміст освіти полягає: у групах задач та шляхах розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя. Процесуальна частина включає: види, форми і методи навчання; алгоритм розв'язання комунікативної ситуації. До програмно-методичного забезпечення віднесено: робочі програми та тематичні плани педагогічних дисциплін; навчальні та методичні посібники; наочні та технічні засоби навчання; діагностичний інструментарій.

Експериментальна перевірка ефективності педагогічної технології розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя в процесі

вивчення педагогічних дисциплін доводить, що відбулися статистично значущі зміни у структурних компонентах і рівнях розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів експериментальної групи: суттєво збільшився відсоток студентів з високим (з 11 % до 41,6 %) і середнім (з 46,7 % до 51,8 %) рівнями комунікативних умінь, і, відповідно, зменшилась кількість студентів з низьким рівнем (з 42,3 % до 6,6 %).

Експериментальне дослідження дало можливість запропонувати комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя в сучасних умовах і на перспективу. Використання рекомендацій підвищило якість спілкування студентів під час проведення навчальних занять.

Отже, нами проведено теоретичний аналіз і узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку комунікативних умінь майбутнього учителя, з'ясовано сутність та зміст комунікативних умінь майбутнього учителя в процесі вивчення педагогічних дисциплін та особливості їх розвитку; визначено педагогічні умови розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін; конкретизовано критерії та показники рівнів розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін; експериментально перевірити дієвість педагогічних умов розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Напрямами подальших досліджень можуть бути: удосконалення умінь і навичок спілкування студентів під час практики в школах; інформаційно-педагогічне забезпечення вдосконалення комунікативних умінь і навичок майбутніх учителів; педагогічне керівництво формуванням комунікативних умінь майбутніх учителів.

Список використаних джерел

1. Васильева М. П. Формирование коммуникативных умений как компонента педагогической культуры будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00. 01 / М. П. Васильева. – Х., 1996. – 181 с.
2. Каплинский В. В. Формирование коммуникативных умений будущих учителей на основе проблемных педагогических ситуаций : Автореф. дис. канд. пед. наук. – 13. 00.01 / Винниц. гос. пед. ун-т. им. М.Коцюбинского. – Винница, 1993. – 24 с.
3. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
4. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О.Сліпушко. – К. : Аконт, 1998. – 351 с.
5. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування : навч. посіб. /

Л. О. Савенкова. – К. : КДЕУ, 1997. – 226 с.

6. Шепеленко Т. Л. Формирование коммуникативных умений студентов экономического университета в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин : дис. ... канд. пед. наук : 13. 00.01 / Т. Л. Шепеленко ; – К., 1998. – 221 с.

The analysis of professional activity of young teachers allows to make a conclusion that its connection with the insufficient efficiency of practical direction of students study, level of the development of their communicative skills doesn't correspond to modern demands. The essence and content of communicative skills of the future teachers are defined, pedagogical conditions of development of communicative skills of the future teachers in the process of studying pedagogical disciplines are determined, criteria and indicators levels of development of communicative skills of the future teachers are specified; activity of pedagogical conditions of development of communicative skills of the future teachers in the process of studying pedagogical disciplines are checked.

Keywords: communicative skills; criteria, indicators.

Отримано 25.2.2012

УДК 37.013.42

Н.О. Шпиг

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

У статті розкривається зміст поняття "кооперативне навчання". Автор визначає інтеграцію технології кооперативного навчання як педагогічну умову забезпечення ефективності процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності в громадських організаціях.

Ключові слова: готовність, соціальний педагог, громадська організація, кооперативне навчання.

Актуальність дослідження. Формат функціонування сучасних